

Андреј Стојановић (Београд)

Кондиционалност акузативне конструкције с предлогом *за* у научном стилу српског језика¹

✂ Кључне речи:
*кондиционалност, акузатив,
предлог за, научни стил,
српски језик.*

У раду се на случајном узорку српских научно-стручних текстова издвајају акузативне конструкције с предлогом *за* (+ недевербативна именица) у функцији кондензатора *ако*-клаузе, како у склопу просте реченице тако и сложене. Узгредно се прати динамика тих структура поређењем са ситуацијом у научним текстовима XIX века.

Познато је да семантичка категорија кондиционалности у српском језику одавно привлачи пажњу граматичара (Мусић 1896; Стевановић 1969; Катичић 1984–1985, 1986; Ковачевић 1988; Станојчић, Поповић, Мицић 1989; Шарић 1997; Пипер 1998; Павловић 2006; Васић 2007), при чему су акузативне конструкције с предлогом *за* исцрпно описане

у граматичко-речничкој литератури и новијим монографским студијама (Арсенијевић 2003, 2003^а). Без обзира на исцрпан опис, готово нигде² у србистици не наилазимо на тумачења у којима би се акузативној конструкцији с предлогом *за* (+ *недевербативна* именица) приписивало значење кондиционалности (условно-последични однос интерпретиран

- 1) Рад је урађен у оквиру пројекта 178014, који финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.
- 2) Примера ради, одговарајуће акузативне конструкције с предлогом *за* у опсежном истраживању М. Ковачевића не добијају кондиционалну интерпретацију нити су присутне у опису „субпоља условно-узрочне интерференције“ (Ковачевић 1988: 221–226). Слично чини и Н. Арсенијевић (2003), уз овлашно упућивање на Радовановићеве

Стил 2011

на дубинском плану помоћу *ако*-клаузе). То је био главни разлог што смо се одлучили да о кондиционалној интерпретацији те конструкције проговоримо у форми сасвим прелиминарног истраживања (на случајно одабраном корпусу научно-стручних текстова – в. изворе грађе), без претензија на свеколику³ исцрпност описа. Примарни циљ је да се назначена синтаксичка појава најпре идентификује и укаже на њен статус, а такође да се овлашно размотри питање њене еволуције (динамике) у оквиру научног функционалног стила. Испитиваном феномену приступамо не у светлу теорије семантичких поља и не са позиција савремене стилистике текста (то није задатак овог прилога) него више у духу традиционалног⁴ описа синтаксичко-стилистичких појава на тзв. предтекстуалном нивоу.

1. Кондиционалност је на овај или онај начин изведена из каузалног⁵ комплекса (Ковачевић 1988; Васић 2007),

при чему она (као термин) треба да подразумева „целину условно-последичног односа и елемената који у њега улазе“ (Пипер 1998: 42). Стога није никакво чудо да се и акузатив с предлогом *за* (заједно са конкурентским језичким средствима) нашао у средишту узрочног семантичког поља (субпоље узрока мотива, субпоље узрока критерија, субпоље узрока разлога, субпоље узрока повода – Ковачевић 1988), односно у одељку „предлошки акузатив са значењем критерија и основа“ (Арсенијевић 2003^а: 99–110; шире о значењима предлошког акузатива в. у: Арсенијевић 2003). Нас ту превасходно занима начин на који истраживачи реконструишу значење акузативне конструкције на дубинском плану, при чему такве интерпретације користимо као полазиште за нашу анализу.

Тако, на пример, конструкција *за* + *Иак* обележава „разлог аргументативног типа“ у комбинацији са обавезним детерминатором који „омогућује узрочну интерпретацију“, уп.: „...засја јој из раз-

опаске о кондиционалној интерпретацији акузатива у споју са глаголским (девербативним) именицама (Арсенијевић 2003^а: 110). У радовима специјално посвећеним кондиционалности с муком проналазимо понеки пример рекцијске допуне уз форсирану употребу потенцијала (*замољен за сајласносћ* + потенцијал – Пипер 1998: 43), што баш због обавезног потенцијала није довољно актуелно за научни стил нити за насловљено разматрање. За кондиционалност у публицистичком стилу уп.: „У два уочена примера, деадјективна именица у слободном инструменталу и у локативу са предлогом *у*, има значење услова...“ (Бугарски 2004: 399); понешто о кондиционалној интерпретацији акузатива с предлогом *за* (+ недевербативна именица) у научном стилу в. у: Стојановић 1995: 232, 290.

- 3) Предлог *за* настао као резултат *рекције* (граматичкосемантичке и лексичкосемантичке допуне), као и кондиционалност заснована на форсираној употреби *йошњеницијала* нису предмет овог истраживања.
- 4) Традиционални опис (и инвентаризација) синтаксичких појава на материјалу научног стила српског језика није, на жалост, ни изблиза завршен посао. Та фаза заправо тек предстоји (о почетним резултатима в. у: Стојановић 1995, 2002).
- 5) Уп.: „Као и у природи и у језику је узрочно-последична веза у ствари подврста везе услова и услојеног. Тако се реченице што обиљежавају узрок и услов разликују само модусом везе. Узрок је увијек реални (фактивни) услов, док је услов потенцијални (замишљени) узрок. Тако се разлика између те двије категорије у језику огледа у односу могућност (услов) – стварност (узрок)“ (Ковачевић 1988: 48).

реза кошуље бијела питомина крупних дојки, неочекивана за ЊЕНО ГРУБО ЛИЦЕ“ ... (пример из: Ковачевић 1988: 189). Осим узрочне интерпретације, проучаваоци поводом значења критерија наглашавају да се „реконструкцијом ових акузативних конструкција на дубинском плану... појављују клаузе типа у односу на *џо шџа*..., нпр.: ЗА МЕНЕ је она ђубре горе него малограђанско → у односу на *оно шџа* ја мислим она је ђубре; у односу на *џо* какав ... нпр.: ЗА НАШЕГ ЧОВЈЕКА таква жена благо је једно велико → у односу на *џо* какав је *наш човек џаква* жена је *бла-џо*; у односу на *џо* колико ... нпр.: снег је висок ЗА НОРМАЛНЕ ЉУДЕ → *снеј је висок у односу на џо колико су високи нормални људи...*“ (Арсенијевић 2003^а: 100).

Kaο što se iz upravo citiranih⁶ ilustracija (pogotovo za značenje *krišteriја*⁷) vidi, akuzativ s predlogom za (modeli sa zamenicama ili neđeverbativnim imenicama živođ i neživođ karaktera tipa *lice, čovek, љudi, Срдија, Војводина, влада, ноћа, сорђа, йрилика, слика* и др.) ne добија тамо кондиционалну интерпретацију. Надовезујући се на илустрације за značenje *krišteriја*, naša analiza треба на дубинском плану да обелодани друкчију (тј. кондиционалну) интерпретацију ба-

зичне конструкције за + *И(недев)ак* у научном стилу српског језика.

2. У литератури о научном стилу са временог српског језика понешто је већ саопштено о кондиционалној интерпретацији акузативне конструкције „предлог *за* + (обично са елидираном лексемом *вредности*) + *математичка релација*“⁸⁶ (уп.: *За $\bar{y} < 0$* права затвара са позитивним делом апсисне осе туп угао – Стојановић 1995: 232; на дубинском плану: → *Ако је [вредност] ем мање од нуле*, права затвара са позитивним делом апсисне осе туп угао). Објаснимо то поближе на материјалу простих и сложених реченица ексерцираних из научно-техничке литературе (жанр уџбеника и приручника).

2.1. У испитиваном корпусу (област математике, физике, електротехнике, теоријске механике, укључујући одговарајуће примењене дисциплине – в. изворе), акузатив с предлогом *за* у кондиционалном значењу заступљен је са три основна модела: 1) *за* + *И(недег)ак*, 2) *за* + *Кв.ак* + *И(недег)ак* и 3) *за* + *Дей* + *И(недег)ак*⁹. У већини случајева, те конструкције садрже неку релацију или математички израз (в.

- 6) Цитиране илустрације су преузете из корпуса (око 5000 примера) који претендује на то да буде репрезент некакве заокружене целине савременог српског језика, где се експлицитно помиње и научни функционални стил (види у: Арсенијевић 2003: 126). Примере који нису утемељени на корпусу (тј. хипотетичне или граматичко-комбинаторичке илустрације типа Пипер 1998) изузимамо из овог разматрања.
- 7) Значење *критерија* (и *основа*) истичемо стога што је оно актуелно и за научни функционални стил, а лингвисти одавно наглашавају да „свака аргументација почива на критерију“ (Ковачевић 1988: 150).
- 8) Математичке релације су неретко изражене по моделу: „недевербативна именица = назив параметра + ознака за релацију (типа „=“ *једнако*; „≠“ *различито* *ог*; „>“ *веће* *ог*; „<“ *мање* *ог*; „≤“ *мање или једнако*; „≥“ *веће или једнако*) + назив параметра/број“.
- 9) Условне скраћенице у овом раду: И = именица; Кв = квантификатор; Дет = детерминатор; недев = недевербативна; ак = акузатив; лок = локатив.

напред, а такође подножну напомену бр. 8), при чему се, и то је овде најважније, помоћу тих релација експлицира *мајте-мајички услов*¹⁰. На семантичком плану, тај би се (математички) услов евентуално могао подвести под значење *кријтерија* (уз напомену да је *мајтемајички услов* у испитиваним примерима представљен као тзв. пасивни узрок). На синтаксичком плану (у саставу просте и сложене реченице), математички услов се појављује као прилошка одредба (у другој терминологији: актуелни квалификатив¹¹ прилошког типа, односно „рестриктивна допуна“ у оквиру значења *кријтерија* – Арсенијевић 2003^а: 101). У нашем корпусу, природа испитиваних конструкционих модела је таква да они у

свом саставу садрже – готово искључиво – *недевербајивне именице* категорије неживог¹² (тј. имена апстрактних величина, параметара). То су: *снаја*, *најон*¹³, лексема *вреднос* (најчешће елидирана, јер се она у математици редовно подразумева), *икс*, *ийс*илон, *дел*џа *икс*, *еф* од *икс*, *а*, *де*, *це*, *ем*, *џи*, *алфа*, *де*џа, *ку*, *џе*, *ел* итд. Скуп таквих лексичких конкретизатора (имена параметара) је ограничен и избројив.

За граматичке моделе *за* + *И(недев)ак*, *за* + *Кв.ак* + *И(недев)ак*, *за* + *Дет* + *И(недев)ак* могло би се упрошћено рећи да репрезентују „акузатив са значењем пропратног услова“. Називамо га „пропратни“ јер пружа читаоцу додатну¹⁴ информацију, а у реченицу се уводи, да тако кажемо, узгредно. Те

- 10) Одавно је познато да математички дискурс обилује сваковрсним условима. О томе додатно сведоче карактеристични термини и изрази: „услов дефинисаности“, „неопходан и довољан услов“, „довољан услов“, „неопходан услов“, „услов колинеарности“, „услов паралелности“, „услов ортогоналности“, „услов за конвергенцију“, „услов непрекидности“, „услов за диференцијабилност“, „услови за примену (Ролове, ...) теореме“, „услов стационарности (функције)“, „условни екстремум“ итд.
- 11) Разматране конструкције нису директно обухваћене описом актуелних квалификатива, прилошких допуна и прилошких одредаба (изузимајући донекле „одредбу за околност“) које помињу Станојчић, Поповић, Мићић (1989). С друге стране, М. Стевановић (1969: 67, 411) предвиђа поједине „одредбе за услов, у чијој се функцији употребљавају ... поједине предлошко-именске везе као прилошки изрази ...“, док о акузативу с предлогом *за* у бројним његовим значењима аутор генерално каже „да он углавном казује коме, одн. чему је нешто намењено или усмерено“.
- 12) О битно друкчијој дистрибуцији именских лексема у акузативу (у погледу заступљености појмова са обележјем живог и неживог карактера) у белетристичким, публицистичким и другим текстовима в. у: Ковачевић 1988, Арсенијевић 2003, 2003а.
- 13) У нашем корпусу, лексема „напон“ као назив параметра обично стоји у корелацији са лексемом „потенцијал“, односно значи: „разлика у потенцијалу између двеју тачака у електричном колу или пољу“. Осим тога, нама је потпуно јасно да у техничкој литератури „напон“ може да корелира са појмом (измерена) *сила*, односно да тада може да значи: „унутрашња *сила* у материјалу, срачуната на јединицу површине пресека у коме *сила* делује“. Стога се и „напон“ (у смислу: измерена *сила*, тј. *мера напрезања*) не може поистовећивати са „напрезањем (материјала)“, тј. са напонским *стањем*.
- 14) У неким случајевима, математички услов би се као „додатна информација“ могао изоставити (јер се, рецимо, подразумева или је негде напред у тексту већ поменуто), на чему се овде нећемо задржавати.

конструкције су на различите начине уметнуте у површинску реченичну структуру (обично су интерпункцијски или просторно издвојене). Наступајући у функцији опште¹⁵ прилошке одредбе (уз копулативни и глаголски предикат), конструкције са акузативом пропратног услова распоређују се – у зависности од комуникативних интенција аутора научног текста – мање или више слободно. Размотримо то на конкретним примерима.

2.2. ПРОСТА РЕЧЕНИЦА. У склопу просте реченице, модел *за + И(недев)ак* срећемо и у *йрејозицији*: **За $k=1$, дајта једначина има бесконачно мноґо решења** (Вене, 193) → Ако/йри услову да је „ка“ једнако један, дата једначина има бесконачно мноґо решења; *инйерйозицији*: **Паран корен из нејатйивној броја $2n\sqrt{a}$ (за $a>0$) није реалан број** (Тех, 183) и *йосййозицији*: **Одавде се може израчунајти и вредност броја e (за $x=1$)** (Тех, 245).

Иако се одредбе *за $k=1$* , *за $a>0$* , *за $x=1$* могу евентуално посматрати као значење *крийерија*, оне овде ипак немају интерпретацију типа „у односу на то шта ... у односу на то какав ... у односу на то колико...“ (Арсенијевић 2003^a: 100), јер одговарају на питање *У ком случају? (При ком услову?)*, па им на дубинском плану обично одговара *ако*-клауза.

Акузатив пропратног услова се неретко јавља у поставкама математичких за-

датака, где чешће стоји у постпозицији, уп.: *Одредијти зайим област дефинисаностйи функције f и њену инверзну функцију f^{-1} , за $x>1$* (Вене, 12); *Одредијти средњу дрзину йромене функције $x\rightarrow y=2x^3-x^2+1$ за $x=1$ и $\Delta x=0,1$* (Вене, 26); *Израчунајти йренујтну дрзину крейања за $t=20s$* (Вене, 26); *Одредијти йрирашйај и диференцијал функције $x\rightarrow y=x^2-x$ за $x=10$ и $\Delta x=0,1$* (Вене, 55). Понекад се може јавити на апсолутном почетку, уп.: **За $m=1$ решијти једначину** (Вене, 158).

У поставкама математичких задатака (па и другде) уместо конструкције *за + И(недев)ак* може доћи, разуме се, *ако*-клауза: *Одредијти средњу дрзину йромене функције $x\rightarrow f(x)=\sin x$ ако је $x=5^\circ$ а $\Delta x=20^\circ$* (Вене, 26), чиме се додатно потврђује оправданост¹⁶ кондиционалне интерпретације разматраних модела.

Широка употреба акузатива пропратног услова [*за + И(недев)ак*, *за + Кв.ак + И(недев)ак*, *за + Дейй + И(недев)ак*] уместо субординиране клаузе условљена је стилским цртама научног излагања (апстрактност, уопштеност, сажетост и тачност), одн. законима језичке економије, потребом да се да смањи редунданција (па и физичка дужина говорног исказа), што се манифестује кроз појаву синтаксичке компресије¹⁷ (за област научног стила в., нпр., у: Кузьмина 1971, 1986; Митрофанова 1973: 132–140; Стојановић 1995: 280–331). Треба нагласити да у остваривању синтак-

15) Термин „општа прилошка одредба“ се употребљава као у: Станојчић, Поповић, Мицић (1989: 228).

16) У овом разматрању водимо рачуна о начелном ставу да „погодбено склапање по својем значењу укључује и временску и узрочну везу“ (Катичић 1986: 286). Код разматраних акузативних конструкција, временска компонента (најчешће је реч о свевременском значењу) и она узрочна (редовно је реч о тзв. пасивном узроку) бивају „неутралисане“, одн. потиснуте у други план.

17) У србистици се уместо термина „компресија“ чешће употребљава „кондензација“ (под преовлађујућим утицајем Прашке школе). О теоријским аспектима кондензације расправе се воде и у новије доба (уп. Ризвић 2007).

сичке компресије акузатив пропратног услова функционише не као изоловано средство за изражавање кондиционалности, него му у томе синергетички припомажу друге (синонимичне) предлошко-падежне конструкције (в. т. 2.4).

О синтаксичкој компресији на нивоу просте реченице најбоље сведоче ексцерпирани примери.

а) Конструкција за + И(недев)ак.

140

Размотримо зато за $\delta > 0$ околину $(-\delta, \delta)$ (Дам, 321) → Размотримо зато околину $(-\delta, \delta)$, ако/љри услову да је δ мање од нуле; Одредити затим област дефинисаности функције f и њену инверзну функцију f^{-1} , за $x > 1$ (Вене, 12) → Одредити затим област дефинисаности функције f и њену инверзну функцију f^{-1} , ако/љри услову да је x веће од један; Дата је функција... Израчунати за $x = 3$ и $\Delta x = 0,001$: а) прираштај и диференцијал функција; б) апсолутну, релативну и процентуалну грешку при апроксимацији прираштаја диференцијалом (Вене, 55); За $f(x) \geq 0$, ова теорема има једноставну геометријску интерпретацију (Дам2, 721); За $x < 0$ дата функција има облик $y = -2x^2 + 2x - 1$ (Вене, 248); Једначина $ax + b = 0$ има решење $x = -b/a$ за $a \neq 0$ (знак „ $\neq$ “ значи различитио – Тех, 186); За $x = 0$ функција има прекид прве врсте (Вене, 215). У последњем примеру може се схватити да је дошло до интерференције кондиционалног и просторног значења: За $x = 0$ [тј. у љачки $x = 0$] функција има прекид прве врсте.

б) Конструкција за + Кв.ак + И(недев)ак.

Пре свега, за свако $c \in (0, 1)$ мора бити $f'(0) \dots$ (Дам2, 320) → Пре свега, ако је „це“ било који број из интервала $0 < c < 1$, мора бити $f'(0) \dots$; Њена инверзна функција $x = \log_a y$ има извод за $\forall y > 0$ (Мат, 112); Дата је једначина ... Показати да једначина има реална решења за свако $t \in R$ (Вене,

170) → Показати да једначина има реална решења ако је „ем“ било који број из скуиа R .

Синтаксичка компресија је у простој реченици посебно упечатљива кад се истовремено експлицирају два математичка услова. Уп.: За $x \neq 1$ функција $f(x)$ је диференцијабилна за свако a и b (Дам2, 89) → Ако/љри услову да је x различитио од један, функција $f(x)$ је диференцијабилна ако су „а“ и „бе“ било који реални бројеви.

2.3. СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА. У нашем корпусу модел за + Дељ + И(недев)ак срећемо углавном у склопу зависно-сложене реченице. Наводимо упечатљив случај синтаксичке компресије остварене по принципу синергетичког дејства (међусобне припомоћи) конструкције за + Дељ + И(недев)ак и конструкције љри + Дељ + И(недев)лок у примеру где се саопштава логичко-математички услов (у вези са простом математичком формулом $I = Pa/U \cos \varphi$). Уп.:

За одређену активну снагу Pa и при одређеном напону на крајевима пријемника U , струја у пријемнику и напојном воду је већа ако је фактор снаге пријемника мањи, тј. уколико је фазна разлика φ између напона U и струје у пријемнику већа“ (Елек, 239).

Кондиционална интерпретација би могла бити двојака:

Ако/кад љод имамо неку (одређену, тј. фиксну) активну снагу Pa и неки (одређени, тј. фиксни) напон U , [онда] струја у пријемнику и напојном воду је већа ако је фактор снаге пријемника мањи... и/или

При фиксној активној снази Pa и фиксном напону на крајевима пријемника U , струја у пријемнику и напојном воду је већа ако је фактор снаге пријемника мањи...

Акузатив пропратног услова (конструкција за + *И(недег)ак*) учествује, такође, у синтаксичкој компресији на нивоу зависно-сложених реченица. Погледајмо како такав акузатив може додатно ослобавати, на пример, погодбену реченицу, и то њен протазни и/или аподозни део (уз напомену да се овде у највећем степену примећује бискост акузатива пропратног услова са тзв. акузативом „пропратне околности“ – Арсенијевић 2003^а: 84–91).

А) КОНДЕНЗАЦИЈА ПРОТАЗЕ. Ако за $x > 0$ је $f(x) = \dots$, биће $f(a) = 0$ и $f(2) = 0$ (Дам2, 322) → Ако је $f(x) = \dots$ и *ири шом/уз ирећийосіавку* да [као неопходан услов дефинисаности функције $f(x)$] важи да је $x > 0$, биће $f(a) = 0$ и $f(2) = 0$. Наведимо и друге илустрације за кондензацију протазе:

Према томе, ако функција $f(x)$ има за $x = x_0$ извод $\dots$, онда је $\dots$ (Дам2, 43); Ако је подинтегрална функција $f(x) = \dots$ за $0 < x \leq 1$, онда $f(x)$ није дефинисана на левом крају одсечка $\dots$ (Дам2, 729); *Скраћимо ли последњу једнакост за $t \neq 0$ са t , биће $\dots$* (Дам2, 694); Докажимо да ако за $x > 0$ је $L(x) = \dots$ да је онда $L(x \times y) = \dots$ (Дам2, 694); Ако сада за $n \rightarrow \infty$ величина $Sn \rightarrow S$, тј. $\dots$, *тада* кажемо да бесконачни ред $\dots$ конвергира и да има суму $S \dots$ (Тех, 238); Функција $f(x)$ се назива бесконачно великом величином за $x \rightarrow a$ ако $\dots$ постоји $\dots$ (Мат, 98).

Б) КОНДЕНЗАЦИЈА АПОДОЗЕ. Конвергентан несвојствени интеграл поседује својство адитивности, тј. ако је функција $f(x)$ интегрална на било ком одсечку $\dots$, онда за $c > a$ несвојствени интеграл $\dots$ оба конвергирају или оба дивергирају (Дам2, 751); Ако су корени α и β полинома $\dots$ реални и различити, тј. $\dots$, онда при $\alpha < \beta$ за $a < 0$ интеграл је дефинисан $\dots$ (Дам2, 523).

Акузатив пропратног услова срећемо и у другим типовима сложених реченица. Уп.:

У техници се усваја да је за $T_0 = 273K$ $S_0 = 0$ (Тех, 424); За $d > 0$ ред расте, за $d < 0$ ред опада (Тех, 210); За $q > 1$ ред расте, за $q < 1$ ред опада (Тех, 210); За $x < 0$ функција је конкавна, а за $x > 0$ конвексна (Вене, 229); За $t = 0$ она има вредност $-E/R$, а затим њен интензитет непрекидно опада $\dots$ (Елек, 179); Уређени парови (a, b) и (c, d) су једнаки ако и само ако је $a = c$ и $b = d$; значи да уређени парови (a, b) и (b, a) могу бити једнаки само за $a = b$ (Мат, 4); $\dots$ наине имамо: $\dots$, пошто је матрица система, за $m = n$, регуларна (Мат, 58); За $n = 2$, релација има облик $\dots$, тј. хиперраван у дводимензионалном простору X^2 (односно у равни) представља праву (Мат, 78); За $t = 1$ добијамо формулу која изражава Лагранжову теорему о средњој вредности за функцију две променљиве $\dots$ (Мат, 158); Међутим, за $0 < a' < 1$, интеграл $\dots$ дивергира, јер је тада $\dots$ (Мат, 187); Дата једначина има тачно два решења ако и само ако график функције $\dots$ додирује график $\dots$, што значи да за $x > 0$ је $x' = \dots$ (Дам2, 52); Како је: $2\beta + 2\pi/m = \pi$ за $m = 3$, добија се $2\beta = \pi/3$ односно $\beta = \pi/6$ (Елек, 270); Када је број навојака једнак, тј. за $N_1 = N_2$, биће $L_1 = L_2$, па је отуда $\dots$ (Елек, 121); Сила F_2 ће бити усмерена од B ка O дотле, док буде испуњен услов $\alpha + \beta < 90^\circ$; када буде $\alpha + \beta > 90^\circ$ сила F_2 ће променити смер и деловаће у супротном смеру. За $\alpha + \beta = 90^\circ$ излази да је $F_2 = 0$ (Физ, 21) → Ако/кад(а) је $\alpha + \beta = 90^\circ$, излази да је $F_2 = 0$.

2.4. Већ смо напред (поводом синтаксичке компресије) навести да *акузатив иројрајноі услова* функционише у научном стилу не као какво оделито („изолирано“) средство за изражавање кондиционалности, него да му у томе синергетички припомажу друге (синонимичне) предлошко-падежне конструкције. Међу њима највећу припомоћ приликом компресије

пружа предлог *йри* (+ лок., обично са елидираном лексемом *услов*), а понекад и модел с предлошким изразом *у случају* (припомоћ других¹⁸ средстава у нашем корпусу мање је изражена). Размотримо неке примере за кондиционалност која се синонимично изражава помоћу *за* и *йри* (укључујући предлошки израз *у случају*).

ПРИМЕР 1. У тексту из електротехнике (на истој страници, у двама тематски повезаним пасусима, у суседним реченицама) аутор наизменично употребљава у кондиционалном значењу сва¹⁹ поменута средства, уп.:

Исти поступак се може применити и за извођење једначина за трансформацију N -краке звезде у полигон са N темена, и обрнуто, и то за $N > 3$... Број кракова звезде, односно број темена полигона, може бити већи од три. У случају $N > 3$, могуће је увек извршити трансформацију N -краке звезде ... Трансформација полигона са N темена у N -краку звезду *йри* $N > 3$ могућа је само ако отпорности отпорника полигона задовољавају одређене услове (Елек, 59).

ПРИМЕР 2. Предлози *за* и *йри* су синергетички здружени у оквиру једне реченице (на блиском одстојању) при обављању истоветне синтаксичке функције, изражавајући тзв. пропратни услов. Уп. напред поменти пример:

За одређену активну снају P_a и *йри* одређеном *најону* на крајевима прије-

мника U , струја у пријемнику и напојном воду је већа ако је фактор снаге пријемника мањи ... (Елек, 239); Ако су корени α и β полинома ... реални и различити, тј. ..., онда $\alpha < \beta$ за $a < 0$ интеграл је дефинисан ... (Дам2, 523).

ПРИМЕР 3. Посебно издвајамо фреквентне примере из области математике (па и физике), где се *йройрайни услов* (неретко због разбијања монотоније излагања) изражава помоћу *йри* + *И(недев)лок* (чешће са елидираном лексемом *услов*). У свим тим случајевима могла би се употребити (и употребљава се – в. напред) конструкција *за* + *И(недев)ак*, односно *ако-клауза*.

У специјалном случају, при $A = 0$ добијамо хоризонталну асимптоту... (Дам1, 803); Функција је дефинисана за $x > 0$ па не може имати косу асимптоту *йри* $x \rightarrow -\infty$ (Дам1, 804); Будући да *йри* $x \rightarrow +\infty$ експоненцијална функција... је бесконачно велика ... (Дам2, 264); При $x < 0$ аналогно бисмо добили да је... (Дам2, 526); При $t = 0$ или $n = 0$ добићемо интеграле... (Дам2, 541); Први извод те функције, *йри* *услову* $y = y_0$, подудара се са парцијалним изводом... (Мат, 141); ...што важи у свим тачкама екстремума *йри* *услову* $\varphi(x, y) = 0$ (Мат, 170); Неопходан услов да функција $z = f(x, y)$ *йри* *услову* $\varphi(x, y) = 0$ има екстремум у некој тачки ... јесте да постоји такав реалан број ... (Мат, 171); Из друге једначине *йри* $\alpha \neq 180^\circ$ налазимо

18) Овде мислимо на изразе (типа *йод йоюгдом*, *йод йреййосйавком*, *уз йреййосйавку*, *йо йреййосйавци*) који се понекад срећу у сличном контексту, поготово у математици.

Уп.: Једнакост... није задовољена за ма коју вредност од x , него *йод йоюгдом* да је $x = 2$ (Тех, 185); Одатле, *йод йреййосйавком* да је детерминанта система $D \neq 0$, добијамо решење система... (Мат, 42) $\rightarrow$ Одатле, за $D \neq 0$, добијамо решење система...

19) При екстремној компресији (обично у математици), пропратни услов се може експлицирати без тога да се уопште употреби било какав предлог или предлошки израз. Тачније, аутор тада уместо предлога *за/йри/у случају* употребљава само интерпункцијска средства (у гломазним реченицама или након исписане формуле пропратни услов се једноставно издваја запетама или стављањем у угласту заграду).

v за $x < 1$, а несбирљива и равна ∞ за $x > 1$ (Јосим, 180).

У Начелима срећемо и синонимичну конструкцију за изражавање пропратног услова *йри* + *И(недев)лок*. Примери:

Изразъ синуса ... можемо писати и овако: ... , а то е функција као што смо е сада испитали, и за коју смо нашли да е сбирљива за сваку крайну вредностъ одъ x , следователно и *йри* $x = \pi/2$ (Јосим, 177); Вопросный е редъ дакле несбирљивъ, и неговъ сбиръ = $+\infty$, а тога ради у предположеномъ случаю *йри* $n = \infty$ уобште... (Јосим, 180); ... и постае наипосле *йри* $n = \infty$, збогъ $\ln/n$ тадъ = 0, раван ∞lx (Јосим, 179).

144

4. На крају, можемо извести нека уопштавања.

4.1. У србистичкој литератури и речницима акузатив с предлогом *за* (+ *недевербайтивна* именица) није досад довођен у везу са кондиционалношћу. Истраживачи су таквим или сличним конструкцијама обично приписивали интерпретацију типа *у односу на то што шта...*, *у односу на то какав...*, *у односу на то колико...*, што се може само делимично (или се уопште не може) применити на научно-техничке текстове. То је стога што се овде ради о стилски маркираној појави.

4.2. У писаној реализацији научног стила српског језика (пре свега у математици, физици, електротехници и одговарајућим примењеним дисциплинама) имамо фреквентну и стереотипну употребу граматичких модела *за* + *И(недев)ак*, *за* + *Кв.ак* + *И(недев)ак*, *за* + *Дет* + *И(недев)ак* уз копулативни и глаголски предикат, и

то како у оквиру просте реченице тако и сложене. Њихова широка заступљеност уместо *ако*-клаузе условљена је стилским цртама научног излагања (апстрактност, уопштеност, сажетост и тачност), одн. законима језичке економије, потребом да се да смањи редунација (па и физичка дужина говорног исказа), што се манифестује кроз појаву синтаксичке компресије.

Иако се испитиване конструкције могу на први поглед протумачити као значење критерија, оне у нашем корпусу најчешће врше функцију прилошке одредбе за услов (одговарају на питање *У ком случају? При ком услову?*), редовно имају у свом саставу недевербативне именице апстрактне семантике (неживог карактера), те смо их означили као *акузатив йройрайној услова*.

4.3. Функционишући као кондензатор *ако*-клаузе, акузатив пропратног услова у научном стилу врши своју службу не као изоловано средство за изражавање кондиционалности, него му у томе синергетички припомаже, пре свега, конструкција с предлогом *йри* (+ *лок*., обично са елидираном лексемом *услов*).

4.4. У погледу динамике испитиваних структура у научном стилу српског језика, констатујемо да акузатив пропратног услова (у саставу просте и сложене реченице) задржава стабиллизовану, стереотипну, употребу од средине XIX века до наших дана (такође уз припомоћ конструкције *йри* + *лок*). Претпостављамо да су ове структуре у математичким текстовима настале знатно раније, али то треба потврдити додатним истраживањима.

summary

Σ [ANDREY STOYANOVICH]

The conditionality of accusative structures with a preposition *za* in a scientific style of the Serbian language

In the national literature and dictionaries, the accusative with a preposition *za* (+ non-deverbative noun) has not yet been associated with the conditionality. This is the main reason why the stereotypical accusative structures with a preposition *za* (+ non-deverbative noun) in the function of the condenser of if-clauses are singled out on the material of Serbian scientific and research texts of XIX–XXI century.

145

Списак цитиране и анализиране грађе

- Вене – Bogoslavov V. T., Zbirka rešenih zadataka iz matematike 4, 32. izd., Beograd, 2000.
 Дам1 – Damjanović B., Damjanović Z., Matematička analiza. Deo 1, Beograd, 2008.
 Дам2 – Damjanović B., Damjanović Z., Matematička analiza. Deo 2, Beograd, 2009.
 Елек – Bojković Z., Elektrotehnika. I deo, Beograd, 1983.
 Јосим – Јосимовић Е., Начела више математике: у три части, Часть 1. Теорія функція, Београд, 1858.
 Мат – Matematika. Skripta, 2005, <http://ponude.biz/knjige/m/matematika-opsirno.pdf>
 Тех – Техничар 1. Грађевински приручник, Београд, 1986.
 Физ – Targ S. M., Teorijska mehanika. Kratak kurs, 2. izd., ispravljeno, Beograd, 1964.

Литература

- Арсенијевић 2003: **Арсенијевић Н.** Акузатив с предлогом у савременом српском језику 1. – In: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. – Нови Сад. – XLVI/1. – С. 107–263.
 Арсенијевић 2003^a: **Арсенијевић Н.** Акузатив с предлогом у савременом српском језику 2. – In: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. – Нови Сад. – XLVI/2. – С. 53–216.
 Бугарски 2004: **Бугарски Н.** Деадјективна именица као средство номинализације – у публицистичком стилу српског језика. – In: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. – Нови Сад. – Vol. 47. – Бр. 1–2. – С. 297–404.
 Васић 2007: **Васић В.** Кондиционално-каузални комплекс. – In: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. – Нови Сад. – Vol. 50. – Бр. 1–2. – С. 105–110.
 Катичић 1984–1985: **Katičić R.** Vrste pogodbenih rečenica u standardnom jeziku srpskom ili hrvatskom. – In: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. – XXVII–XXVIII. – С. 339–343.

 2011

- Катићић 1986: **Katičić R.** Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku. – Zagreb. – 529 s.
- Ковачевић 1988: **Kovačević M.** Uzročno semantičko polje. – Sarajevo. – 259 s.
- Кузьмина 1971: **Кузьмина Е. С.** Предикативный характер языка науки. – АКД. – Москва. – 24 с.
- Кузьмина 1986: **Кузьмина Е. С.** Синтагматика научного текста. – Москва. – 119 с.
- Митрофанова 1973: **Митрофанова О. Д.** Язык научно-технической литературы. – Москва. – 146 с.
- Мушић 1898: **Musić A.** Rečenice sa konjunkcijama 'ako', 'neka', 'li' u hrvatskom jeziku. – In: Rad JAZU. – 134. – S. 1–79.
- Павловић 2006: **Павловић С.** Кондиционална клауза у старосрпској пословноправној писмености. – In: Јужнословенски филолог. – Бр.62. – С. 113–138.
- Пипер 1998: **Пипер П.** О кондиционалности у простој реченици. – In: Јужнословенски филолог. – Бр. 54. – С. 41–58.
- Ризвић 2007: **Rizvić E.** Nominalizacija kao tip rečenične kondenzacije i dekompozicije. – In: Zbornik radova Pedagoškog fakulteta u Zenici. – God. V. – Br.5. – S. 353–359.
- Станојчић и др. 1989: **Станојчић Ж., Поповић Љ., Мицић С.** Савремени српскохрватски језик и култура изражавања. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе. – Београд – Нови Сад. – 439 с.
- Стевановић 1969: **Стевановић М.** Савремени српскохрватски језик. II. Синтакса. – Београд. – 902 с.
- Стојановић 1995: **Стојановић А.** Синтаксичке одлике научног стила руског и српског језика у области технике. – Докторска дисертација. – Београд. – 430 с.
- Стојановић 1999: **Стојановић А.** Гипотеза о становленију научног стила српског језика. – In: Diskurs naukowy: tradycja i zmiana. – Opole. – С. 337–351.
- Стојановић 2000: **Стојановић А.** Настанак научног стила српског језика. – In: Рашка. – Рашка. – Бр. 34–35. – С. 97–110.
- Стојановић 2002: **Стојановић А.** Функционална стилистика на српском језичком подручју. – In: Стил. – Бањалука–Београд. – 2002. – Бр.1. – С. 79–103.
- Шарић 1997: **Šarić Lj.** Interpretacija pogodbenih rečenica. – In: Filologija. – Zagreb. – Br. 27. – S. 155–169.